

بررسی شاخص‌ها، علل و جریان‌های مهاجرت داخلی ایران

۱۳۷۵-۱۳۹۰

« با تاکید بر استان گیلان »

وحید طیفوری، مهرداد نوروزی فیروز صادق اکبری

«ارایه شده در همایش تحلیل یافته‌های سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۰ - ۵ و ۶ آذر ماه ۱۳۹۲»

چکیده. بررسی سیر تاریخی جابجایی جمعیت در کشور ما در یکصد سال گذشته نشان می‌دهد که موضوعات خاص سیاسی و اجتماعی نظیر برخی فراهم شدن زمینه های رشد شهرنشینی، اصلاحات ارضی، میل به صنعتی شدن و کاهش توجه به فعالیت‌های کشاورزی و جنگ تحمیلی که به صورت مقطعی تاثیر قابل ملاحظه‌ای در افزایش جریان‌های مهاجرت درون کشور داشته است، امروزه مهاجرت در کشور به دلایل اقتصادی و آموزشی و اجتماعی به صورت یک پدیده جاری و قابل توجه تبدیل شده است. بدلیل نقش موثر مهاجرت در باز توزیع جمعیت و تاثیر بر پارامترهای مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مناطق مختلف کشور، مهاجرت به صورت یکی از مولفه‌های اصلی مطالعات جمعیتی قرار گرفته است. در این مقاله سعی شده است تا براساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۰، ابعاد فضایی، توزیع و ترجیح مکانی، علل و شتاب مهاجرت در کشور مورد بررسی دقیق قرار گیرد.

براساس نتایج به دست آمده استان‌های البرز و تهران مهاجرپذیرترین، خوزستان و کرمانشاه مهاجرفرست‌ترین استان‌های کشور و گیلان با نرخ خالص مهاجرتی معادل ۱/۷ درصد در رتبه چهارم استان‌های مهاجرپذیر می‌باشد. همچنین در سال ۱۳۹۰، ضریب جینی مهاجرت برابر ۰/۰۰۱، شاخص ترجیح مهاجرتی ۳۹/۱ درصد، اثر بخشی ۷/۴ درصد و نرخ خالص مهاجرت ۰/۷ درصد بوده است. بنابراین توزیع مهاجرت در کشور نسبت به سال‌های گذشته متوازن تر شده و ترجیح مکانی تا حد قابل قبولی کاهش یافته و توزیع مهاجرت در بین اکثر استان‌ها متاثر از سهم جمعیتی به صورت یکنواختی توزیع شده و شدت مهاجرت به مناطق خاص کاهش پیدا کرده است.

واژگان کلیدی. ساختار فضایی؛ شاخص‌های ارزیابی مهاجرت؛ ترجیح مکانی؛ ضریب جینی و

میزان خالص مهاجرت

۱- مقدمه

در بررسی تاریخ مهاجرت هرچند مستندات زیادی در دست نیست لیکن شاید بتوان گفت جابجایی و مهاجرت جمعیت از منطقه‌ای به منطقه دیگر با افزایش جمعیت بشری، نخستین مهاجرت‌ها را مقارن با جابجایی جمعیت برای انتخاب مکان مناسب‌تر زندگی و شکار همزمان دانست. در لغتنامه جمعیت‌شناسی سازمان ملل مهاجرت را شکلی از تحرک جغرافیایی و جابجایی جمعیتی بین دو واحد جغرافیایی تعریف می‌کند. مرکز آمار ایران در تعاریف استاندارد خود که در سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۰ نیز از آن استفاده کرده است، مهاجرت را تغییر اقامتگاه معمولی از یک شهر یا آبادی به یک شهر یا آبادی دیگر می‌داند و مهاجرت داخلی آن دسته از مهاجرت‌هایی است که داخل مرزهای سیاسی یک کشور انجام شود.

پدیده مهاجرت به لحاظ اثرگذاری چند وجهی بر رشد جمعیت جامعه مبدا و مقصد و از سوی دیگر اثر گذاری بر پارامترها و ساختار اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه‌های مورد نظر از موضوعات بسیار مهم و مورد توجه دانشمندان علوم جامعه‌شناسی، جمعیت‌شناسی و اقتصاد و بطور کلی علوم اجتماعی است.

بررسی مهاجرت در استان‌های کشور نشان می‌دهد که توزیع کلی مهاجرت در بیشتر استان‌ها در حال تغییر بوده و بسیاری از استان‌هایی که طی سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ مهاجرفرست بوده‌اند به استان‌های مهاجرپذیر تبدیل شده‌اند. به نحوی که تعداد استان‌های مهاجرپذیر در سال ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ به ترتیب برابر ۹، ۱۳ و ۲۲ استان بوده‌است که نشان‌دهنده بهبود و توازن توزیع مهاجرت در سطح استان‌های کشور می‌باشد.

۲- بیان مسئله

مسئله مهاجرت در کل کشورهای دنیا به عنوان یکی از مهمترین عوامل موثر بر ترکیب و اجزا رشد جمعیت همواره مد نظر برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران و اندیشمندان علوم مرتبط بوده است. ایده‌ها و نظریه‌های متعددی در خصوص چگونگی شکل‌گیری، علت‌ها و پیامدهای مهاجرت ارایه شده است. روانشتاین^۱ در مدل خود که بعنوان قوانین مهاجرت ارایه شده است به ابعاد کلی مهاجرت تحت عنوان‌های ۱-مهاجرت و مسافت: رابطه معکوس مهاجرت با مسافت برای بیشتر مهاجرت‌ها ۲-مهاجرت مرحله‌ای: مهاجرت یک

^۱-Ravenstian

مرحله‌ای است و مهاجران روستاهای دوردست جای افراد روستایی را که به شهرها رفته‌اند پر می‌کنند ۳- جریان و ضد جریان: همواره در مقابل جریان مهاجرت از روستا به شهرها جریان وارونه عکس نیز وجود دارد ۴- اختلاف روستا-شهر: اهالی شهرک‌ها کمتر از روستاییان مهاجرت می‌کنند ۵- فزونی مهاجرت زنان در مسافت کوتاه ۶- وجود رابطه مثبت بین تکنولوژی و مهاجرت ۷- غلبه انگیزه اقتصادی می‌پردازد. مایکل تودارو^۱ در نظریه خود مهاجرت را پدیده‌ای مرتبط با ویژگی‌های جمعیتی، آموزشی و بویژه اقتصادی می‌داند که در آن فرد برای دستیابی به منابع مورد انتظار نظیر افزایش درآمد و کسب شغل مناسب می‌باشد. در نظریه کارکردگرایی چون امکانات و نیازهای مهاجر در مبدا تامین نمی‌شود برای دستیابی به آن مهاجرت می‌کند و مهاجرت از روستا به شهر به طور عمده به دلیل عدم توازن در ابعاد اقتصادی و اجتماعی است. در مدل سرمایه انسانی و هزینه و فایده که توسط شاستاد^۲ ارایه شده است، مهاجرت نوعی تصمیم‌گیری برای سرمایه‌گذاری است و زمانی صورت می‌گیرد که فایده مهاجرت بیش از هزینه آن باشد. هزینه فایده می‌تواند بعد مادی یا غیر مادی مد نظر قرار گیرد.

با توجه به تغییرات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در کشور ما امروزه شاهد حجم بالایی از مهاجرت‌های درونی هستیم. حجم قابل توجه مهاجرت در کشور ما ملزم می‌کند که به منظور پیگیری و پیشگیری از پیامدهای مهاجرت‌ها، تحلیل دقیقی از نوع توزیع، شدت و شتاب مهاجرت، ویژگی‌ها، مدل و عوامل موثر بر مهاجرت داشته باشیم. از این رو در این مقاله سعی شده است تا با اتکا بر داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ به تحلیل مهاجرت، شاخص‌ها و عوامل موثر بر آن پرداخته شود.

۳- روش کار

به منظور بررسی ابعاد و چگونگی مهاجرت در این مقاله بر اساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۰ و سایر سال‌ها با محاسبه و استفاده از شاخص‌های مورد نیاز و به روش توصیفی به تحلیل مهاجرت‌های داخلی بین استان‌های کشور می‌پردازیم. به منظور ترسیم کلی مهاجرت در کشور ابتدا توصیف کلی از وضعیت مهاجرت‌های درون و برون استانی خواهیم داشت، سپس براساس شاخص‌های مورد نیاز به تحلیل شاخص‌ها، ساختار فضایی و مکانی مهاجرت‌ها بین استانی می‌پردازیم. به طور کلی در این تحقیق نوع، مبدا، مقصد،

^۱-Michael Todaro

^۲-Shasstad

علت‌های مهاجرت، نوع توزیع و ترجیحات و تمایلات منطقه‌ای، اثر بخشی و درجه توزیع مهاجرت در کشور با تاکید بر استان گیلان تبیین خواهد شد. مهمترین شاخص‌های که برای دستیابی به موارد یاد شده بکار گرفته شده است عبارتند از شاخص ترجیح، اولویت یا شدت نسبی^۱، شاخص اثر بخشی مهاجرت^۲، نرخ خالص مهاجرت^۳، ضریب جینی مهاجرت^۴، شاخص شتاب مهاجرت^۵، شاخص نابرابری مهاجرت^۶ که به منظور اختصار از ارائه فرمول صرف نظر شده است و برای مطالعه بیشتر به منابع ارائه شده مراجعه شود.

۴- هدف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق بررسی وضعیت مهاجرت‌های بین‌استانی و پاسخ به این سه سوال اصلی است که آیا توزیع، شدت و مقصد مهاجرت بین استانی در طول سرشماری‌های گذشته تغییر داشته است؟ لذا قبل از بررسی مهاجرت‌های برون استانی به عنوان موضوع اصلی در ابتدا شرح مختصری از سیمای کلی مهاجرت درون و برون استانی ارائه می‌شود.

۵- بررسی کلیات مهاجرت‌های درون و برون استانی

بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۹۰ استان‌های تهران با ۱۷/۷ درصد، خراسان رضوی با ۷/۵ درصد و فارس با ۷/۰ درصد بیشترین سهم و استان‌های ایلام، سمنان و قم به ترتیب با ۰/۸، ۰/۹ و ۱/۱ درصد کمترین سهم از مهاجران خارج شده را داشته‌اند. استان‌های تهران، خراسان رضوی و اصفهان به ترتیب با ۱۷/۷، ۷/۴ و ۶/۸ درصد بیشترین سهم و استان‌های ایلام، چهارمحال بختیاری و کهگیلویه و بویراحمد به ترتیب با ۰/۸، ۱/۰ و ۱/۲ درصد کمترین سهم از مهاجرین وارد شده را بخود اختصاص داده‌اند. سهم استان‌هایی نظیر خراسان شمالی و جنوبی از مهاجران وارد شده نسبت به دوره قبل افزایش قابل توجهی داشته است. سهم مهاجران وارد شده به تهران طی ۲۵ سال گذشته روند کاهشی داشته و از ۲۳/۵ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۱۷/۷ درصد در سال ۱۳۹۰ کاهش پیدا کرده است و سهم مهاجران خارج شده با شیب کمتری از ۱۹/۲ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۱۷/۷ درصد در سال ۱۳۹۰ کاهش یافته است. استان گیلان در سال ۱۳۹۰ با سهم ۴/۱ درصدی از

^۱-Index of Preference or Relative intensity

^۲-Migration Effectiveness Rate

^۳-Aggregate Net Migration Rate

^۴-Index Gini coefficients of Migration

^۵-Indwx of Velocity

^۶-Index of Migration Inequality

کل مهاجران وارد شده در رتبه هشتم و با سهم ۳/۷ درصدی از کل مهاجران خارج شده از این حیث در رتبه نهم قرار دارد.

جدول ۱- مهاجران خارج شده بر حسب علت مهاجرت در کشور و گیلان طی سال‌های ۹۰-۱۳۸۵ واحد: درصد

عنوان	جستجوی کار	جستجوی کار بهتر	انتقال شغلی	تحصیل	پایان تحصیل یا انجام خدمت و وظیفه	پایان مسکن یا دستیابی به مسکن مناسب‌تر	دستیابی به پیروی از سایر خانوار	سایر
کشور *	۶.۶	۳.۸	۴.۵	۱۳.۲	۰.۸	۰.۸	۱۰.۶	۶.۲
گیلان	۶.۴	۳.۸	۳.۶	۷.۶	۰.۷	۰.۷	۱۳.۸	۷.۲

* منظور مهاجران خارج شده، مهاجرت‌های داخل کشور است که بین استان‌ها جابجا شده‌اند.

بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ از مجموع مهاجرت‌های کشور بالغ بر سه میلیون نفر معادل ۵۶ درصد مهاجرت‌ها درون استانی، حدود دو میلیون نفر معادل ۳۵ درصد مهاجرت‌ها را مهاجرت‌های بین استانی و ۱۰۲ هزار نفر معادل ۱/۸ درصد را مهاجران وارد شده از خارج کشور تشکیل می‌دهد.

جدول ۲- مهاجران وارد شده بر حسب علت مهاجرت در گیلان طی سال‌های ۹۰-۱۳۸۵ واحد: درصد

عنوان	جستجوی کار	جستجوی کار بهتر	انتقال شغلی	تحصیل	پایان تحصیل یا انجام خدمت و وظیفه	پایان مسکن یا دستیابی به مسکن مناسب‌تر	دستیابی به پیروی از سایر خانوار	سایر
درون و برون استانی	۳.۵	۳.۶	۴.۵	۶.۴	۱.۰	۶.۱	۱۳.۰	۸.۶
فقط وارد شده از سایر استان‌ها	۴.۶	۵.۰	۶.۵	۷.۶	۱.۷	۱۰.۲	۵.۵	۹.۷

بررسی نشان می‌دهد که بخش عمده‌ای از مهاجرت در کشور و استان‌ها به صورت مهاجرت‌های جمعی به صورت خانواری بوده به نحوی که نزدیک به ۵۰ درصد مهاجرت‌ها به دلیل پیروی از خانوار انجام شده است. اما در خصوص دلایل دیگر بر اساس جدول ۱ مهمترین علت‌های مهاجران خارج شده از یک استان به استان دیگر یا داخل همان استان به ترتیب مربوط به سه عامل تحصیل، دستیابی به کار بهتر و جستجوی کار با ۱۳/۲، ۱۰/۶ و ۶/۶ درصد می‌باشد. مهاجران خارج شده درون و برون استانی گیلان نیز دلایل دستیابی به مسکن مناسب و تحصیل به ترتیب با ۱۳/۸ و ۷/۶ درصد را مهمترین عامل برای مهاجرت به خارج از محل سکونت خود اعلام نموده‌اند. بررسی دلایل مهاجران وارد شده به استان گیلان از سایر استان‌ها نشان می‌دهد که مهمترین دلیل آن‌ها برای مهاجرت به گیلان به ترتیب پیروی از خانوار، انجام یا پایان خدمت و وظیفه، سایر دلایل، تحصیل و انتقال شغلی با ۴۷/۴، ۱۰/۲، ۹/۷، و ۷/۶ درصد بوده است.

۶- بررسی شاخص‌های مهاجرت بین استانی

مجموع مهاجران وارد شده به استان‌ها طی دوره پنج سال ۱۳۹۰-۱۳۸۵ با احتساب ۱۰۳

هزار نفر مهاجران وارد شده از خارج کشور بالغ بر ۲۴۶۲ هزار نفر و مجموع مهاجران خارج شده از استان‌ها ۱۹۶۵ هزار نفر می‌باشد. استان گیلان با ۹۸ هزار نفر مهاجر وارد شده در مقابل ۵۶ هزار مهاجر خارج شده جزو مهاجرپذیرترین استان‌ها می‌باشد.

۱-۶- خالص مهاجرت

بررسی خالص مهاجرت نشان می‌دهد که از نظر کمی مهاجرپذیرترین استان‌ها عبارتند از البرز، تهران، اصفهان و گیلان به ترتیب با ۱۱۷، ۸۶، ۸۱ و ۴۲ هزار نفر و استان‌های خوزستان، کرمانشاه و لرستان با خالص مهاجرت ۳۳-، ۳۰-، ۲۷- هزار نفر مهاجرفرست‌ترین استان‌های کشور بوده‌اند.

۲-۶- میزان خالص مهاجرت

میزان خالص مهاجرت برای انجام مقایسه و تعیین رابطه جمعیت و مهاجرت بکار می‌رود. هر چقدر قدر مطلق این میزان بیشتر باشد اثرگذاری آن بر ساختار جمعیت استان مورد نظر بیشتر خواهد بود. بررسی نشان می‌دهد که میزان خالص مهاجرت استان‌های بوشهر با ۳۹/۱، سمنان با ۳۸/۹، یزد با ۳۵/۴ و اصفهان با ۳۳/۶ در هزار نفر بیشترین مقدار را داشته‌اند. استان‌های کرمانشاه با ۱۵/۶-، لرستان با ۱۵/۴- و چهارمحال و بختیاری با ۱۳/۲- در هزار نفر بیشترین مهاجرفرستی را نسبت به جمعیت داشته‌اند. میزان خالص مهاجرت گیلان در سال ۱۳۹۰ برابر ۱۶/۹ در هزار نفر بوده‌است و به آن معنی است که به ازای هر هزار نفر جمعیت موجود، تقریباً ۱۷ نفر طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ به دلیل مهاجرت به جمعیت استان افزوده شده‌است و از این نظر در بین سایر استان‌ها در رتبه هفتم قرار دارد.

۳-۶- میزان خام مهاجران

برای بررسی وضعیت و توزیع مهاجران خارج شده و وارد شده بر حسب به صورت مجزا از شاخص نرخ خام مهاجرت برای هر یک از حالت‌های یاد شده استفاده می‌شود. بیشترین میزان خام مهاجران خارج شده مربوط به استان‌های کرمانشاه و اصفهان با ۴۰ و ۳۸ در هزار نفر و کمترین مقدار آن مربوط به استان‌های کرمان، مازندران، و آذربایجان غربی با ۱۷، ۱۷ و ۱۷ در هزار نفر می‌باشد. همچنین بیشترین میزان خام مهاجران وارد شده مربوط به استان‌های سمنان و اصفهان با ۷۶ و ۷۲ در هزار نفر و کمترین مقدار آن مربوط به استان‌های سیستان و بلوچستان با ۱۵، آذربایجان غربی با ۱۷ در هزار نفر بوده‌است. بیشترین میزان نسبت مهاجران وارد شده به خارج شده مربوط به استان‌های یزد و بوشهر

به ترتیب به میزان ۲/۶ و ۲/۵ و کمترین مقدار آن نیز مربوط به استان‌های لرستان و کرمانشاه به ترتیب با ۰/۵۶ و ۰/۶۱ واحد می‌باشد. استان گیلان با میزان خام مهاجرپذیری ۴۰ در هزار نفر در رتبه دوازدهم و از نظر میزان خام مهاجر فرستی با مقدار ۲۳ در هزار در رتبه بیست و سوم قرار دارد. مقایسه میزان خالص مهاجرت سالانه طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که به تدریج در اکثر استان‌ها به غیر از تهران میزان این شاخص در حال افزایش بوده است و عملاً تعادل بیشتری در توزیع مهاجرت در کشور بوجود آمده است.

در ادامه به منظور بررسی توزیع و شتاب مهاجرت بین استانی، شاخص‌های مرتبط با آن‌ها در جدول ۳ محاسبه شده است.

۴-۶- شاخص ترجیح مهاجرتی

در شاخص ترجیح مهاجرتی فرض بر آن است که اگر تمایل به مهاجرت در بین مهاجران مشابه باشد، آنگاه حجم مهاجرت از منطقه A متناسب با سهم جمعیت منطقه A از کل جمعیت مناطق بوده و بدیهی است که حجم مهاجران وارد شده به منطقه J نیز متناسب با سهم جمعیت منطقه J از کل جمعیت مناطق باشد. مقدار بالای این شاخص بیانگر آن است که مهاجران ترجیح می‌دهند به نقاط معینی مثلاً پایتخت مهاجرت نمایند و مقدار پایین این شاخص گویای آن است که مناطق مختلف دارای ترجیح تقریباً یکسانی برای مهاجرت می‌باشد. شاخص ترجیح مهاجرتی که بیانگر نحوه توزیع مهاجرت از حیث تمرکز یا تعادل بین استان و منطقه‌ای است در سال ۱۳۹۰ برابر ۳۹/۱ بوده است. مقایسه آن با مقدار مشابه در سال‌های ۱۳۸۵ نشان دهنده کاهش ترجیح انتخاب مقصد مهاجرت‌ها به مناطق خاص بویژه مرکز کشور بوده است و نشان می‌دهد که توزیع مهاجرت‌ها در بین استان‌ها متعادل تر شده است.

۵-۶- شاخص ضریب جینی

شاخص ضریب جینی از دیگر شاخص‌هایی است که برای بررسی تناسب بین توزیع مهاجرت جامعه هدف با توزیع مورد نظر یا مفروض که در این تحقیق توزیع متعادل مهاجرت متناسب با جمعیت هراستان در نظر گرفته شده است، ضریب جینی مهاجرت عددی است بین صفر و یک (یا صفر و صد درصد) که در آن صفر به معنی توزیع کاملاً برابر مهاجرت بین مناطق مورد بررسی و یک به معنای نابرابری مطلق در توزیع آن است. بنابراین در بحث مهاجرت چنانچه این شاخص به صفر نزدیک شود یعنی توزیع

متعادل مهاجرتی بین مناطق وجود دارد و بالعکس. بررسی‌ها نشان می‌دهد که مقدار این شاخص از ۰/۱۷ در سال ۱۳۸۵ به ۰/۰۰۱ در سال ۱۳۹۰ تقریباً به صفر نزدیک شده است و همچنین در مقایسه با مقادیر قبلی آن طی سرشماری‌های قبل بیانگر توزیع متعادل‌تر مهاجرت بین استان‌های مختلف بوده و از تمرکز مهاجرت به چند استان خاص بویژه مرکز کشور نسبت به سال‌های پیش کاسته شده است. این موضوع می‌تواند پیامدهای مثبت روند رو به رشد توسعه سایر استان و افزایش پتانسیل جذب مهاجران به آن‌ها باشد که در عمل هم کاهش سهم مهاجران وارد شده استان‌های تهران و البرز و افزایش سهم مهاجران خارج شده این دو استان در سال ۱۳۹۰ و همچنین کاهش تعداد استان‌های مهاجر فرست از ۱۶ استان در سال ۱۳۷۵ به ۹ استان در سال ۱۳۹۰ گواه آن می‌باشد.

۶-۶- شاخص شتاب مهاجرتی

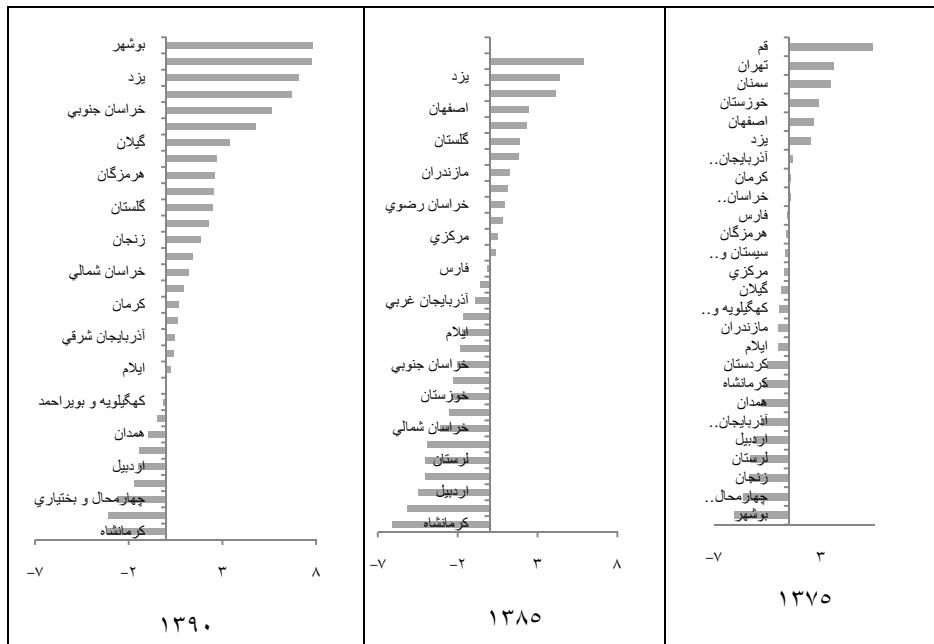
شاخصی دیگر که اثرات جمعیتی مبدا و مقصد مهاجرت را بر توزیع مهاجرت‌ها بررسی می‌کند، شاخص شتاب مهاجرتی است. این شاخص تاثیر جمعیت بر مهاجرت بین مناطق را بررسی می‌کند هرچه مقدار این شاخص بزرگتر باشد به معنای اثرگذاری بیشتر سهم جمعیت مبدا و مقصد در مهاجرت می‌باشد. بر اساس نتایج تحقیق میزان این شاخص در سال ۱۳۹۰ برابر ۲/۸ می‌باشد که اندکی نسبت به سال ۱۳۸۵ کاهش داشته است و نشان‌دهنده کاهش اثر جمعیتی بر میل به مهاجرت می‌باشد.

۶-۷- شاخص اثر بخشی

دیگر شاخص مورد بررسی شاخص اثر بخشی است این شاخص یکی از شاخص‌های کلان بررسی مهاجرت بوده و به منظور بررسی وضعیت و میزان تقارن مهاجرت بین استان‌ها و مناطق مورد استفاده قرار می‌گیرد. مقدار قابل قبول این شاخص بین ۰ و ۱۰۰ بوده و هرچه مقدار شاخص به صفر نزدیک‌تر باشد گویای تعادل مهاجرت بین منطقه‌ای می‌باشد و هرچه مقدار آن به صد نزدیک می‌شود نشان‌دهنده نامتقارن بودن توزیع مهاجرتی بین مناطق می‌باشد. به عبارت دیگر مقدار بالای این شاخص میزان بالای اثر گذاری مهاجرت در تغییرات و بازتوزیع جمعیتی را نشان می‌دهد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که مقدار این شاخص از ۱۹/۳ در سال ۱۳۷۵ به ۷/۴ در سال ۱۳۹۰ رسیده است. این شاخص نشان می‌دهد که بین مهاجرت‌های ورودی و خروجی در اکثر استان‌ها تناسب بیشتری ایجاد شده است.

۷- نمودارهای میزان خالص مهاجرت

بررسی نمودارهای سالانه مربوط به میزان خالص مهاجرت طی سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که توزیع مهاجرت بین استان‌ها به صورت قابل توجهی طی ۳۰ سال گذشته تغییر کرده‌است و در سال ۱۳۷۵ بخش عمده‌ای از مهاجرت‌ها به تعداد معدودی از استان‌ها نظیر قم، تهران، خوزستان و اصفهان و یزد انجام شده‌است. اما در سال ۱۳۸۵ توزیع نسبی مهاجرت متعادل‌تری را شاهد بوده‌ایم و در این بین استان‌هایی مثل گلستان، بوشهر، سمنان، مازندران، گیلان، خراسان رضوی و هرمزگان به خیل استان‌های مهاجرپذیر در می‌آیند. در سال ۱۳۹۰ نیز این روند ادامه یافته به طوری که علاوه بر استان‌های یاد شده استان‌های دیگری نظیر زنجان، خراسان جنوبی، گلستان، زنجان، خراسان شمالی، کرمان، و فارس نیز بعنوان استان‌های مهاجرپذیر قلمداد می‌شوند.

نمودار ۱- میزان خالص مهاجرت - ۱۳۹۰-۱۳۸۵-۱۳۷۵ سالانه (در هزار نفر)

از طرف دیگر کاهش انحراف معیار و دامنه و افزایش میانگین میزان خالص مهاجرت به ترتیب از $28/7$ ، $128/7$ و $3/8$ - در سال ۱۳۷۵ به $54/7$ ، $15/3$ و $7/8$ در سال ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که توزیع مهاجرت در کشور در حال بهبودی و تعادل نسبی بهتری است. در سال ۱۳۹۰ نیز مشابه دوره‌های گذشته مقصد مهاجرت‌ها در اکثر استان‌ها به مقصد استان‌های تهران، البرز، اصفهان، مازندران، گیلان و خراسان جنوبی صورت گرفته‌است. البته نکته

حائز اهمیت آن است که استان تهران و البرز علیرغم داشتن بیشترین سهم در جذب مهاجران در سال ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۸۵ روند کاهشی قابل توجهی در خالص مهاجران وارد شده سالانه داشته است به طوری که تعداد مهاجران وارد شده از ۷۹ در هزار نفر در سال ۱۳۸۵ به ۴۰ در هزار نفر (با احتساب البرز) در سال ۱۳۹۰ کاهش پیدا کرده است. همان طور که پیش تر نیز گفته شد توزیع مهاجرت در استان در حال توازن و تعادل نسبی بیشتری است که می تواند نتیجه فراهم شدن بسترهای توسعه در بسیاری از استان های کشور باشد. بیشترین مهاجران وارد شده به گیلان متعلق به استان های تهران، البرز، اردبیل، قزوین و مازندران و بیشترین مقصد مهاجران خارج شده از گیلان به ترتیب به مقصد استان های تهران، البرز، مازندران، قزوین و اردبیل می باشد.

جدول ۳- شاخص های مهاجرت کشور (فقط برون استانی)

گیلان			کشور			عنوان
۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	
۱۹.۶	۲۰.۵	۱۰.۵	۴۹۲.۳	۵۱۴.۷	۳۲۲.۲	مهاجران وارد شده سالانه (هزار نفر)
۱۱.۲	۱۷.۸	۱۲.۱	۳۹۳.۱	۴۷۸.۲	۲۹۳.۹	مهاجران خارج شده سالانه (هزار نفر)
			۷.۸	۵.۹	۷.۸	بیشینه میزان خالص مهاجرت سالانه
			-۳.۱	-۶.۱	-۵.۰	کمینه میزان خالص مهاجرت سالانه
			۱۰.۹	۱۲.۰	۱۲.۹	دامنه میزان خالص مهاجرت سالانه
			۳.۱	۳.۰	۲.۷	انحراف معیار میزان خالص مهاجرت سالانه
			۲۲	۱۳	۹	تعداد استان های مهاجر پذیر *
			۳۹.۱	۴۶.۰	۱۷	شاخص ترجیح مهاجرتی (درصد) *
			۷.۴	۱۶.۵	۱۹.۳	شاخص اثر بخشی مهاجرت (درصد) *
			۰.۰۰۱	۰.۱۷	۰.۳۲	ضریب جینی مهاجرت *
			۲.۸	۲.۱	۲۳.۱	شاخص شتاب مهاجرتی *
۳.۳۸	۱.۱۴	-۰.۷۰				میزان خالص مهاجرت سالانه (در هزار نفر)
۷.۹	۸.۶	۴.۷	۶.۶	۷.۳	۵.۴	نرخ خام مهاجرت وارد شده سالانه (در هزار نفر)
۴.۵	۷.۴	۵.۴	۵.۲	۶.۸	۴.۹	نرخ خام مهاجرت خارج شده سالانه (در هزار نفر)
-۰.۵۷	-۰.۳۷	-۰.۴۱				سهم از مهاجران خارج شده سالانه (درصد)
-۰.۸۰	-۰.۴۰	-۰.۳۳				سهم از مهاجران وارد شده سالانه (درصد)
۱.۸۳	۲.۰۲	۱.۳۲	۱.۴۷	۱.۷۲	۱.۴۵	نسبت مهاجران وارد شده درون و برون استانی به جمعیت
-۰.۷۹	-۰.۸۵	-۰.۴۷	-۰.۶۶	-۰.۷۳	-۰.۵۴	نسبت مهاجران وارد شده فقط برون استانی به جمعیت
۱.۰۴	۱.۱۷	-۰.۸۵	-۰.۸۲	-۰.۹۹	-۰.۹۲	نسبت مهاجران وارد شده درون استانی به جمعیت

* اطلاعات سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ از ماخذ [۵] می باشد.

۸- نتیجه گیری

در این بخش صرفاً بررسی بدست آمده از مهاجرت‌های برون استانی به صورت نتیجه‌گیری به شرح ذیل ارائه خواهد شد:

۱- بررسی توزیع نسبی مهاجرت خالص در سال ۱۳۷۵ نشان می‌دهد تعداد زیادی از استان‌ها مهاجر فرست بوده و مهاجران خارج شده از آن‌ها به مقصد تهران استان خود را ترک کرده‌اند اما طی سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ مشاهده می‌شود که توزیع مهاجرت در کشور روند متفاوتی پیدا کرده است. اگر چه استان تهران مقصد بسیاری از مهاجرت‌ها است اما تعداد بسیار زیادی از استان‌ها بعنوان استان‌های مهاجرپذیر تغییر ماهیت داده‌اند به نحوی که تعداد استان‌های مهاجرپذیر از ۹ مورد در سال ۱۳۷۵ به ۱۶ استان در سال ۱۳۹۰ افزایش پیدا کرده‌اند که این مورد می‌تواند به دلیل رشد و توسعه استان و ایجاد پتانسیل لازم برای جذب مهاجران باشد.

۲- سهم مهاجران وارد شده به تهران کماکان بالاترین سهم را دارد اما سهم آن از ۲۸/۴ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۱۹/۸ درصد در سال ۱۳۹۰ کاهش یافته است، نسبت مهاجرپذیری به مهاجرفرستی از ۱/۹ در سال ۱۳۷۵ به ۱/۲ در سال ۱۳۹۰ کاهش پیدا کرده است. نتیجه آن که خوشبختانه میل مهاجرت به تهران در حال کاهش است.

۳- شدت مهاجرت سالانه کشور در سال ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۸۵ در حال کاهش بوده اما در استان گیلان در حال افزایش است.

۴- بررسی شاخص‌های مهاجرت استان گیلان طی سال‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد که میزان خالص مهاجرت سالانه از ۰/۷- در سال ۱۳۷۵ به ۳/۴ در هزار نفر در سال ۱۳۹۰ افزایش داشته و به همین ترتیب خالص مهاجرت سالانه نیز در حال افزایش بوده و از ۱/۶- هزار نفر در سال ۱۳۷۵ به حدود ۲/۷ هزار در سال ۱۳۸۵ و به ۸/۴ هزار نفر در سال ۱۳۹۰ رسیده است که نشان می‌دهد طی دهه اخیر حجم مهاجرت سالانه وارد شده به استان گیلان افزایش قابل توجهی داشته است.

۵- میزان خام مهاجرفرستی استان گیلان طی سال‌های مورد مطالعه در حال کاهش و در مقابل میزان خام مهاجرپذیری در حال افزایش است.

۶- سهم استان گیلان از حیث مهاجران خارج شده در کل کشور از رتبه نهم در سال ۱۳۷۵ به رتبه دوازدهم در سال ۱۳۹۰ و از نظر مهاجران وارد شده از رتبه دهم در سال ۱۳۷۵ به رتبه ششم در سال ۱۳۹۰ ارتقا پیدا کرده است.

مرجع‌ها

- [۱] اردهائی قاسمی، علی؛ حسینی راد، علی (۱۳۸۷). جریان‌های مهاجرت داخلی ایران طی دهه ۱۳۸۵-۱۳۷۵. فصلنامه جمعیت، شماره ۶۵/۶۶.
- [۲] حاج حسینی، حسین (۱۳۸۵). سیری در نظریه های اجتماعی. فصلنامه راهبرد، شماره ۴۱، پاییز ۱۳۸۵، ص ۳۵-۴۶.
- [۳] زنجانی، حبیب اله؛ امانی، مهدی (۱۳۵۴). لغت نامه جمعیت شناسی. انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- [۴] محمودی، محمد جواد؛ مشفق، محمود؛ کاظمی پور، شهلا (سال ۱۳۸۹). تحلیل سیستمی جایگاه منطقه خراسان در نظام مهاجرتی ایران طی دوره ۱۳۸۵ - ۱۳۵۵. فصلنامه جمعیت شماره ۷۳/۷۴.
- [۵] محمودیان، حسین؛ میرزایی، محمد؛ مشفق، محمود (سال ۱۳۸۸). پیشنهاد الگویی مفهومی برای مطالعه مهاجرت‌های داخلی ایران. پنجمین همایش انجمن جمعیت شناسی ایران، انتشارات مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.
- [۶] مرکز آمار ایران (۱۳۷۵). نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۷۵، تهران.
- [۷] مرکز آمار ایران (۱۳۸۵). نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵، تهران.
- [۸] مرکز آمار ایران (۱۳۹۰). نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰، تهران.
- [۹] Bell, M., Blake, M., Boyle, P., Duke, O.- Williams, Rees, P., Stillwell, and, J., Hugo, G. (۲۰۰۲). Cross-National Comparison of Internal Migration: Issues and Measures. Journal of the Royal Statistical Society, ۱۶۵ part ۳: ۴۳۵ - ۴۶۴.
- [۱۰] United Nations (۱۹۷۰). Manuals on Methods of Estimating Population, Manual VI Methods of Measuring Internal Migration, Population Studies. New York: Department of Economic and Social Affairs, United Nations.